

GÖÇMEN İŞÇİ SAĞLIĞINA BÜTÜNCÜL BİR BAKIŞ İLE TÜRKİYE'DEKİ SURİYELİ İŞÇİLER: BİR SİSTEMATİK DERLEME

Mizgin SÜNBÜL* Alp ERGÖR**

Öz: Bu çalışma Türkiye'de yaşayan Suriyeli göçmen işçilerin çalışma yaşamında karşılaştıkları sorunları, çalışma ortamı, çalışma koşulları, çalışma ilişkileri; işçilerin bireysel ve toplumsal özellikleriyle yaşanan çevre bağlamında incelemeyi amaçlamıştır. Makale, PRISMA kılavuzuna uygun olarak yürütülen bir sistematik derlemedir. Makale seçiminde dikkate alınan dahil etme kriterleri şunlardır: "Çalışmanın 2011-2024 yılları arasında gerçekleştirilmiş olması, çalışma türünün orijinal araştırma makalesi olması, Türkiye'de yaşayan Suriyeli göçmenleri kapsamı, Türkçe veya İngilizce dillerinden birinde yazılmış olması, makalenin tam metnine erişilebiliyor olması, PubMed veya TR-Dizin veri tabanlarından birinde bulunması." Araştırmanın amacına uygun olarak belirlenen anahtar kelimelerle iki veri tabanında farklı taramalar yapılmıştır ve bu şartları sağlayan 22 makale dahil edilmiştir. Bu makalenin bulgularına göre Suriyeli göçmen işçilerin çalışma yaşamında en çok karşılaştığı sorunlar, kayıt dışı ve güvencesiz çalışma, düşük ücretler, çalışma saatlerinin uzun olması, ayrımcılık ve sağlıksız çalışma ortamlarıdır. Kadınlar ve çocuklar bu maruziyetleri en yüksek seviyede yaşayan gruplardır. Bunların yanında işçilerin eğitim düzeyi, dil becerileri, cinsiyet ve yaşları çalışma yaşamındaki konumlarını etkilemiştir. Barınma mekanları ise sağlıksız ve kalabalık hanelerden oluşmaktadır. Sonuç olarak bulgular, Suriyeli göçmen işçilerin, Türkiye'de çalışma yaşamında kayıt dışılık, güvencesizlik, kötü koşullarda çalışma ve ayrımcılığın bir arada bulunduğu çok boyutlu eşitsizliklere maruz kaldıklarına işaret etmektedir.

Anahtar sözcükler: Göçmen işçi, göçmen işçi sağlığı, Suriyeli işçi, sistematik derleme

A Holistic Perspective on Migrant Worker Health and Syrian Workers in Türkiye: A Systematic Review

Abstract: This study aimed to examine the problems faced by Syrian migrant workers living in Turkey in working life within the context of the working environment, working conditions, and working relationships, as well as workers' individual and social characteristics and their living environment. The study is a systematic review conducted in accordance with the PRISMA guidelines. The inclusion criteria considered in the article selection were as follows: "The study was conducted between 2011 and 2024; it is an original research article; it includes Syrian migrants living in Turkey; it is written in either Turkish or English; the full text is accessible; and it is available in one of the PubMed or TR-Dizin databases." Different searches were conducted in both databases using keywords determined in line with the purpose of the study, and 22 articles meeting these criteria were included. The findings showed that the most common problems faced by Syrian migrant workers in working life are informal and insecure employment, low wages, long working hours, discrimination, and unhealthy working environments. Women and children are the groups most highly exposed to these conditions. In addition, workers' education level, language skills, gender, and age influenced their position in working life. Syrian migrant workers were also found to live in unhealthy and overcrowded households. In conclusion, the findings indicate that Syrian migrant workers in Turkey are exposed to multidimensional inequalities characterized by the coexistence of informality, job insecurity, poor working conditions, and discrimination.

Key words: Migrant worker, migrant worker health, Syrian worker, systematic review

Not: Bu makale, birinci yazarın ikinci yazar danışmanlığında yürüttüğü "Türkiye'deki Suriyeli Göçmen İşçilerin İş Sağlığı ve Güvenliği Sorunları: Bir Sistematik Derleme" isimli yayımlanmış tezinin verilerinden üretilmiştir.

1. Giriş ve amaç

Uluslararası Göç Örgütü'nün (IOM) 2024 yılında yayımladığı Dünya Göç Raporu'na göre uluslararası göçmen sayısı 281 milyonu bulmuştur. Böylelikle göçmenlerin dünya nüfusundaki payı %3.6'ya ulaşmıştır (IOM, 2024). Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) bu göçmen nüfusunun 169 milyonunun göçmen işçilerden oluştuğunu belirtmektedir (ILO, 2021). ILO'ya göre gelişmekte olan ülkelerde, çalışma yaşamına katılma çağına gelenleri istihdama

katabilecek yeteri kadar insana yakışır işler yaratılmamaktadır. Kamu işletmelerinin özelleştirilmesi veya küçültülmesi, döviz krizleri ve banka iflasları işçilerin yurt dışına çalışmaya gitmek gibi zor seçimler yapmaya zorlamaktadır (ILO, 2004). Bunların yanı sıra savaşlar, siyasi baskılar, iklim krizi gibi nedenler de kişileri göç etmek zorunda bırakan başka nedenlerdir (IOM, 2024; UNHCR, 2023).

* Doktora öğrencisi, Dokuz Eylül Üniversitesi Halk Sağlığı AD, İzmir (ORCID: 0009-0006-7303-2531)

**Prof. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi Halk Sağlığı AD, İzmir (ORCID: 0000-0002-8654-4994)

Geliş Tarihi / Received : 07.10.2025

Kabul Tarihi / Accepted : 08.05.2026

2011 yılında Suriye’de başlayan savaşın ardından milyonlarca Suriyeli yerinden olmuştur. Suriyeliler Türkiye, Lübnan, Ürdün ve Irak gibi ülkelere göç etmek zorunda kalmışlardır. Mevcut durumda Türkiye’deki Suriyeli sayısı 3 milyona yakındır. Türkiye’deki Suriyelilere ‘mülteci’ statüsü verilmemiş ‘geçici koruma’ statüsü verilmiştir. Geçici koruma altındaki göçmenlerin yarısından fazlasının çalışma çağında (15-65 yaş grubu) olduğu düşünülmektedir (**UNHCR, 2025**).

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı’nın verilerine göre 2011 yılından 2023 yılına kadar Suriyeli göçmenlere verilen çalışma izni sayısı toplam 515 bin 907’dir. Bu durum, çalışma çağındaki nüfus ile istihdama katılım arasında belirgin bir uyumsuzluğa işaret etmektedir (**ÇSGB, 2025**). Bununla birlikte Türkiye’deki resmi kaynaklar tarafından göçmen işçilerin İşçi Sağlığı ve Güvenliği (İSG) koşullarına veya yaşanan iş kazası ile meslek hastalıklarına dair veri paylaşılmamaktadır. İşçi Sağlığı ve Güvenliği Meclisi (İSİG Meclisi) tarafından açıklanan bir raporda 2013-2022 yılları arasında Türkiye’de ‘en az’ 828 göçmen işçinin hayatını kaybettiği belirtilmiştir (**İSİG Meclisi, 2022**). Sıralanan veriler, hem küresel ölçekte hem de Türkiye ölçeğinde göçmen işçi emeğinin önemli bir araştırma alanı olduğunu ortaya koymaktadır. Bu veriler sorunun boyutunu ortaya koymak açısından önemli olmakla birlikte; göçmen işçilerin maruz kaldıkları risklerin bütüncül bir değerlendirmesini sunmamaktadır. Bu nedenle, göçmen işçilerin sağlığını belirleyen faktörlerin çok boyutlu ve bütüncül bir çerçevede ele alınması gerekmektedir.

1.1. Göçmen İşçi ve Göçmen İşçi Sağlığını Belirleyen Faktörler

ILO göçmen işçiyi, kendi adına olmayıp, başkası tarafından çalıştırılmak amacıyla bir ülkeden başka bir ülkeye göç eden veya göç etmiş ancak göçmen işçi statüsünde bulunan kişiler olarak tanımlamıştır (**ILO, 1949**). Göçmen işçiler, dünya-daki emek gücünün yaklaşık %5’ini oluşturmaktadır. Aynı zamanda uluslararası göçmenlerin üçte ikisini de çalışma çağındaki göçmenler oluşturmaktadır (**IOM, 2024**).

Göçmen işçiler göç nedeniyle ortaya çıkan sosyal, psikolojik sorunların yanında, geldikleri ülkelerdeki çalışma yaşamlarında da hem psiko-sosyal hem de iş sağlığı ve güvenliği açısından sorunlar

yaşamaktadırlar. Çoğu zaman yerli işçilerle aralarında çalışma saati, çalışma koşulları bakımından eşitsizlikler olmaktadır. Beslenme ve barınma gibi konularda düşük standartlar altında yaşamak durumundadırlar. Ayrıca çoğunlukla sağlık ve sosyal güvenceleri yoktur. Göçmen işçiler genellikle 3D (*dirty, dangerous, demeaning*) olarak kısaltılan kirli, tehlikeli ve insan onuruna yakışmayan işlerde çalışmaktadırlar. Düzensiz göçmenler ise bu gruplar içerisinde en kötü çalışma koşullarına sahiptirler. Bu nedenle her an sınır dışı edilebilirler. İşçinin göç durumundaki konumsal zayıflığı ne kadarsa karşılaşılan olumsuzluklar ve engeller de o kadar fazla olmaktadır (**ILO, 2016**).

Göçmen işçilerin çalışma yaşamındaki tehlike ve risklere karşı kırılganlıkları, çeşitli seviyelerdeki faktörlerin birbirine geçmesiyle farklı kırılganlık katmanları oluşturur. Bu katmanlar; göçmenlerin eğitim ve dil becerileri gibi mikro düzey etkenleri, çalışma ve barınma koşulları ile aileden uzak kalmanın getirdiği sosyal izolasyon gibi mezo düzey etkenleri ve göç edilen ülkedeki yasal koruma politikaları, sendikal hakların eksikliği ile ayrımcılık gibi makro düzey etkenleri kapsar. Örneğin dil bariyeri, iş sağlığı ve güvenliği talimatlarının ve uyarı levhalarının anlaşılmasına neden olarak kaza riskini artırır. Ailelerinden ayrı kalmanın verdiği psikososyal stresin yanı sıra, yoksulluk ile kısa sürede daha fazla gelir elde etme baskısı, göçmen işçileri tehlikeli görevleri üstlenmeye ve uzun saatler çalışmaya iterek tükenmişliğe yol açmaktadır (**Sargeant ve Tucker, 2009**).

Göçmen işçilerin genellikle fiziksel açıdan daha zorlu sektörlerde istihdam edilmeleri ve çoğunlukla daha riskli işlerde çalıştırılmaları, yerli işçilere oranla daha fazla mesleki risk ve olumsuz sağlık sonuçlarıyla karşılaşmalarına yol açmaktadır. Tarım, inşaat, madencilik ve imalat gibi sektörlerde yoğunlaşan bu işçiler; kas-iskelet sistemi rahatsızlıkları, pestisit ve zararlı kimyasal maddelere maruziyet, aşırı sıcak çarpması ve uygunsuz çalışma şartları gibi ciddi iş sağlığı ve güvenliği riskleri ile karşı karşıya kalmaktadır. Buna ek olarak, istihdam türü, ücret ile ilgili sorunlar, mesleki niteliklerin tanınmaması ve yasal statü eksikliğinden kaynaklanan güvencesizlik, göçmen işçilerin sağlığını etkileyen yapısal sorunlar olarak öne çıkmaktadır (**Gravel ve Dubé, 2016; IOM, 2017**).

Göçmen işçi sağlığını doğrudan etkileyen bir diğer önemli unsur ise sağlık hizmetlerine erişimde yaşanan yapısal ve yasal engellerdir. Bir araştırmanın sonuçlarına göre göçmen işçiler yaşadıkları iş kazaları ve meslek hastalıklarını yetkili kurum ve kişilere yeterince bildirmemektedir (**Belin ve ark., 2011**). Sınır dışı edilme, işini kaybetme veya gelir kaybına uğrama korkusu, göçmen işçilerin yaşadıkları iş kazalarını ve meslek hastalıklarını bildirmemelerine yol açmaktadır. Sağlık hizmetlerinin kültürel açıdan veya dil ve iletişim bakımından göçmenlere duyarlı olmaması, ayrımcılık, damgalanma ve idari engeller de göçmenlerin ihtiyaç duydukları sağlık ve tedavi hizmetlerine zamanında ulaşmasını kısıtlamaktadır (**IOM, 2017**). Dünya Sağlık Örgütü'nün beş bölgesinde (DSÖ Afrika Bölgesi, DSÖ Amerika Bölgesi, DSÖ Avrupa Bölgesi, DSÖ Doğu Akdeniz Bölgesi ve DSÖ Batı Pasifik Bölgesi) 16 ülkede 17 milyondan fazla katılımcının yer aldığı bir meta-analiz, göçmen işçilerin sağlık hizmetlerini kullanımının göçmen olmayan işçilerle karşılaştırıldığında, göçmen işçilerin sağlık hizmetlerini kullanma olasılığı daha düşük ve iş kazası geçirme olasılıkları daha yüksek bulunmuştur (**WHO, 2022**).

Göçmenler; yoksulluk, travma, bulaşıcı hastalıklar, güvencesiz barınma, sağlıksız çalışma koşulları ve sağlık hizmetlerine erişimde eşitsizlikler gibi birçok halk sağlığı sorunuyla karşı karşıya kalmaktadırlar. Göçmen işçi sağlığının, sadece çalışma ortamlarıyla değil; göçmenlerin bireysel özellikleri, bulundukları toplumun özellikleri ve yaşadıkları çevrenin koşullarıyla çok boyutlu bir ilişkisi vardır. Bu sistematik derleme, çalışma yaşamının sağlığın sosyal belirleyicilerinden ayrı düşünülmemesi gerektiği önermesinden yola çıkarak Türkiye'de göçmen işgücü içinde en yüksek paya sahip olan Suriyeli göçmenlerin iş sağlığı ve güvenliği koşullarını ve çalışma yaşamındaki konumlarını bütüncül bir yaklaşımla incelemeyi amaçlamıştır. Bu bağlamda, çalışmanın çerçevesi altı başlık altında tanımlanmıştır. Araştırmanın kavramsal çerçevesini; işçilerin çalışma ortamı, çalışma koşulları, çalışma ilişkileri ile bireysel, toplumsal ve çevresel koşullar oluşturmaktadır (**Ergör ve Demiral, 2023**). Bu çerçevenin benzerini ilk olarak Clerc (1985) tanımlamıştır. Önceki çalışmalarda çalışma yaşamının söz konusu belirleyicileri farklı şekillerde ve parçalı bir biçimde ele alınmıştır (**Clerc, 1985; Costa ve D'errico, 2006**). Bu nedenle kullanılacak bu yaklaşımın göçmen işçiler üzerinden çerçeveyi daha somut hale getireceği düşünülmektedir.

2. Yöntem

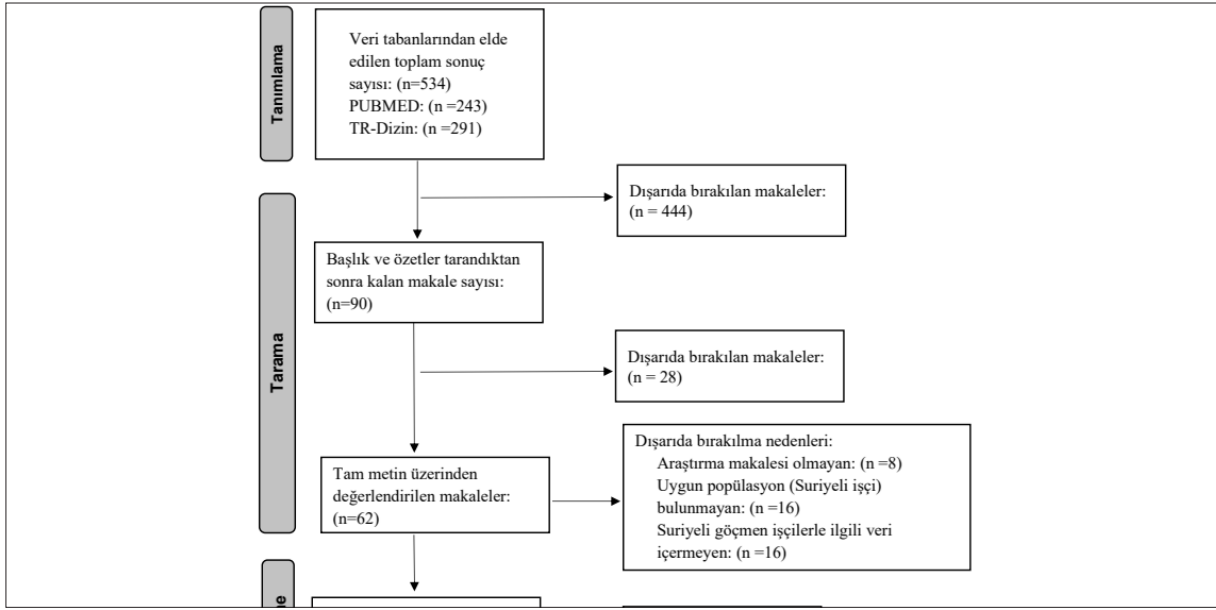
Bu çalışma PRISMA 2020 Checklist (Preferred Reporting Items for Systematic Reviews and Meta-Analyses) kılavuzuna uygun olarak yürütülen bir sistematik derlemedir (**Page ve ark., 2021**).

Dahil etme kriterleri:

Çalışmaya dahil edilecek makaleler için dahil etme kriterleri ; 2011-2024 yılları arasında gerçekleştirilmiş olması, çalışma türünün araştırma makalesi olması, Türkiye'de yaşayan Suriyeli göçmenleri kapsamaması, Türkçe veya İngilizce dillerinden birinde yazılmış olması, makalenin tam metnine erişilebiliyor olması, hakemli bir dergide yayımlanmış olması ve PubMed veya TR-Dizin veri tabanlarından birinde bulunmasıdır. Dışlama kriterleri ise; makale türünün derleme olması, makalenin yalnızca özet metnine erişilebiliyor olması, çalışma yaşamına ait veri içermemesi olarak belirlenmiştir.

PubMed ve TR-Dizin'de farklı tarama stratejileri uygulanmıştır. Taramalar aşağıdaki tablolarda gösterilmiştir. Taramalar Kasım – Aralık 2024 tarihleri arasında yapılmıştır. Her iki veri tabanında da yıl filtresi 2011-2024, dil filtresi ise İngilizce ve Türkçe olarak seçilmiştir.

Tüm makaleler bir veri toplama formunda makalenin adı, makalenin özeti, makalenin yazarları, makalenin yayınlanma yılı, makalenin yayınlandığı dergi, DOI numarası, araştırmanın türü/metodu, araştırmanın yapıldığı yer, araştırmanın amacı, araştırmanın değişkenleri, veri toplama metodu, gibi özellikler bakımından sıralanmıştır. Makalelerin içeriği incelenirken PICOS (Population: Katılımcılar, Intervention/Exposure: Müdahale/Maruziyet, Comparison: Karşılaştırma, Outcome: Sonuç, Study Design: Çalışma Tasarımı) kriterleri dikkate alınmıştır. Katılımcılar Suriyeli göçmen işçiyi, Maruziyet, çalışma yaşamındaki maruziyetleri (çalışma ortamından kaynaklanan tehlikeler, çalışma koşulları ve ilişkileri ile ilişkili etmenler), Karşılaştırma, yerli işçiler, Sonuç, maruziyetler nedeniyle ortaya çıkan sonuçları (iş kazası, çalışma ortamına bağlı yaşanan sağlık sorunlar, ücret ve güvenceye bağlı sorunlar, işçinin yaşadığı toplum veya barınma koşulları ile ilgili sorunlar), Çalışma Tasarımı ise makalenin tasarımını ifade etmektedir. Bu bağlamda Suriyeli işçilerin çalışma yaşamına dair veri içeren, çalışma ortamlarındaki maruziyetleri inceleyen ve farklı bağlamlarda yerli işçilerle karşılaştırmalar içeren makaleler dahil etme kriterlerini karşılıyor olarak kabul edilmiştir.

Şekil 1. PRISMA akış şeması

Makalelerin seçimi veri toplama formu üzerinden ilk olarak başlık özet, daha sonra tam metinler değerlendirilerek yapılmıştır. Her değerlendirme sonrası yapılan elemeler PRISMA akış şemasında (Şekil 1) verilmiştir. Makalelerin seçimi iki araştırmacı tarafından özet ve tam metinler okunarak bağımsız olarak gerçekleştirilmiştir. Araştırmacılar arasındaki görüş ayrılıkları, önceden belirlenen dahil etme ve dışlama kriterleri esas alınarak ilgili çalışmaların yeniden değerlendirilmesi yoluyla çözülmüştür. Derlemeye dahil edilen çalışmaların tasarımları dikkate alınarak analiz süreci ayrı ayrı yürütülmüştür. Nicel çalışmalar tanımlayıcı bulgular üzerinden özetlenmiş, nitel çalışmalar ise temalarına göre değerlendirilmiştir. Elde edilen bulgular, araştırmanın kavramsal çerçevesine uygun olarak belirlenen başlıklar altında bir araya getirilmiştir.

Araştırmanın etik kurul onayı Dokuz Eylül Üniversitesi Girişimsel Olmayan Araştırmalar Etik Kurulu'ndan 2024/32-12 sayılı karar numarası ile alınmıştır.

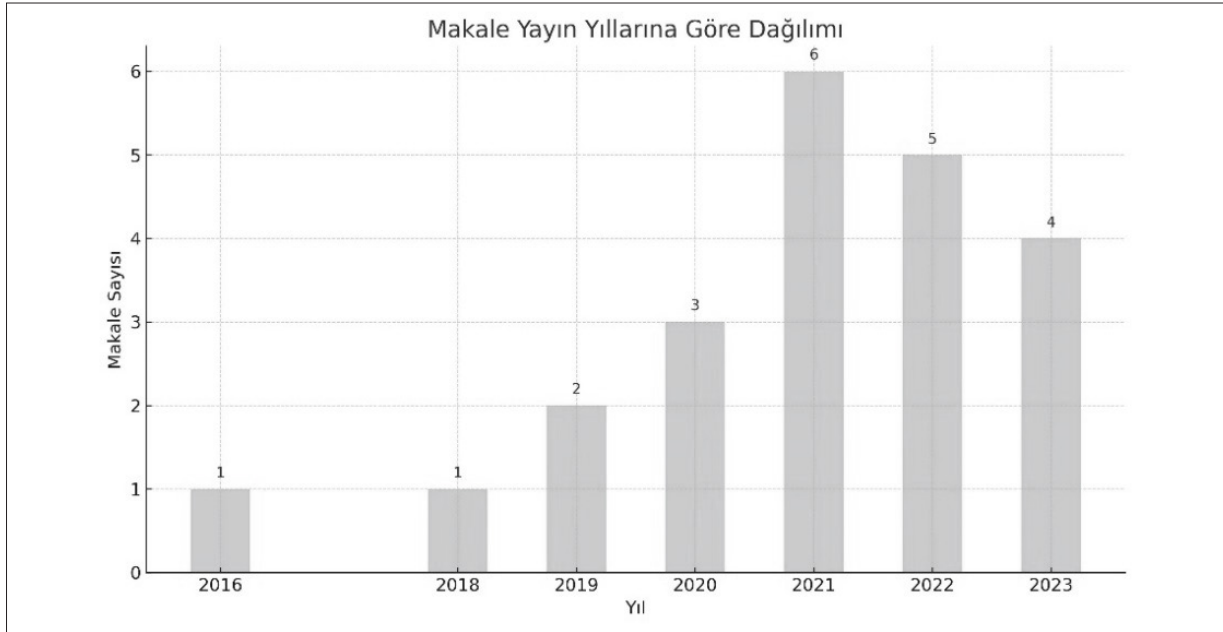
Makalelerin seçimindeki süreç aşağıdaki şemada gösterilmiştir.

2.1 Araştırmanın Sınırlılıkları

- Bu sistematik derlemeye dahil edilen çalışmaların yöntemsel kalite değerlendirmesi sistematik araçlarla yapılmamıştır. Kalite değerlendirmesinin yapılmamış olması, bulguların güvenilirliğini sınırlamış ve seçim, ölçüm ve raporlama yanlılığı gibi yanlılık risklerine yol açmış olabilir.
- Veri toplama aracı olarak iki veri tabanı kullanılmış olması literatürün yeterince temsil edilmesine, seçim yanlılığına ve yayın yanlılığına neden olmuş olabilir.
- TR-Dizin veri tabanında çok sayıda tarama yapmak çalışmanın tekrarlanabilirliğinin zayıflamasına neden olmuş olabilir ve sistematik olmasa da bazı yan tutmalara neden olmuş olabilir.

Tablo 1. PubMed Tarama Stratejisi

Turkey	
OR	
Türkiye	
AND	
OR	syrian refuge*, syrian work*, syria*, labour migran*, migrant work*, immigrant work*, economic im-migrant, economic migra*, refugee, refugees worker, health status, occupation, employ*, health, work conditions, occupational exposure, occupational risk, occupational injury, employee health, occupati-onal safety, occupational disease, worker health, occupational health, illegal migrant, seasonal workers, syrian migrant, job satisfaction

Grafik 1: Makalelerin yayın yıllarına göre dağılımları

- Çalışmanın iki araştırmacı tarafından yürütülmüş olması, özellikle makale seçimi ve makalelerin analizi aşamalarında öznel değerlendirmelere bağlı olarak seçim yanlılığı ve yorumlayıcı yanlılık riskine yol açmış olabilir.
- Göçmen işçilerin çalıştığı tüm iş kolları makalelerde temsil edilmediğinden sistematik derlemenin farklı iş kollarına ilişkin bulguların kapsamı sınırlı kalmış olabilir.

3. Bulgular

3.1. Tanımlayıcı Özellikler

Çalışmaya toplam 22 araştırma makalesi dahil edilmiştir. Bu çalışmalardan 6 tanesi kesitsel, 4 tanesi tanımlayıcı, 12 tanesi ise nitel tasarımlara sahiptir (*Tablo 1*). Çalışmaların çoğu 2021 ile 2023 yılları arasında yürütülmüştür (*Grafik 1*).

Çalışmaların beşi İngilizce, on yedisi Türkçedir. Çalışmaların diğer tanımlayıcı bulguları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Çalışmalarda toplam 3 bin 715 kişiye (örnekleme belirtilen makalelerden) ulaşılmıştır. Katılımcıların %30,1'i kadındır (*Grafik 2*).

Çalışmalar farklı illerde yürütülmüş olmakla birlikte, ağırlıklı olarak İstanbul (n=7), Türkiye geneli (n=4) ve İzmir'de (n=3) yapılmıştır. Makalelerde yaş değişkeni farklı şekillerde sunulduğu için ortalama yaş hesaplanamamıştır. Bununla birlikte göçmenlerin genellikle genç yetişkinlerden (20-30 yaş grubu) olduğu

görülmektedir. Araştırmaya dahil edilen makalelerde yaş sınırı gözetilmemiştir nitekim bazı çalışmalar sadece çocuk işçiliğine odaklanmıştır. Makalelerin dört tanesi sadece çocuk göçmen işçilere, dört tanesi ise kadın göçmen işçilere odaklanmıştır. Bu araştırmaların bazıları kadınların çalışma yaşamındaki konumunu toplumsal cinsiyet perspektifinden tartışmışlardır.

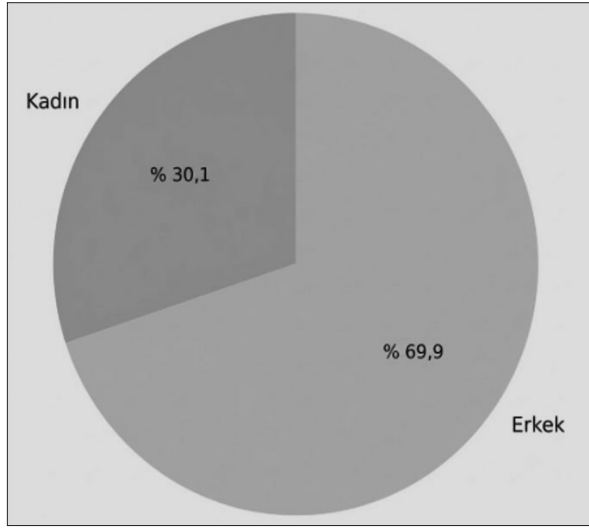
Çocuk emeğine odaklanan çalışmalarda (n=4) toplam 504 çocuk yer almaktadır. Çocukların yaş dağılımı aşağıdaki grafikte sunulmuştur (*Grafik 3*). Bazı çalışmalarda çocukların eğitimlerine devam ederken, aynı zamanda çalıştıkları, diğerlerinde ise çalışma yaşamında yer almadıkları belirtilmektedir. Ancak bu ayrımın nicel dağılımına ilişkin net veriler bulunmamaktadır. Sunulan şekil, çalışmalara dahil edilen tüm çocukların yaş dağılımını göstermektedir.

Bütün iş kollarında çalışanlar araştırmaya dahil edilmiştir. Göçmenlerin çalıştıkları iş kolları aşağıdaki şekilde gösterilmiştir. Grafikte, kişilerin çalıştığı sektörler, araştırmalarda geçme sıklıklarına göre gruplandırılmıştır (*Grafik 4*).

Çalışmanın bulguları, araştırmanın çerçevesini de oluşturan altı ayrı başlık altında tartışılmıştır.

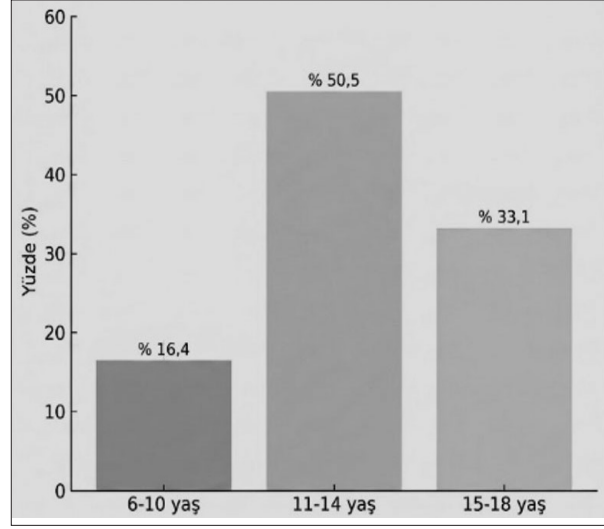
3.2. Çalışma Ortamı

Çalışma ortamına ilişkin bulgular, ağırlıklı olarak fiziksel, ergonomik ve psikososyal riskler etrafında yoğunlaşmakta; biyolojik ve kimyasal risklere dair verilerin ise sınırlı olduğu görülmektedir.

Grafik 2. Makalelerdeki cinsiyet dağılımı

Fiziksel riskler, çalışmaların büyük bölümünde gürültü, toz ve uygun olmayan sıcaklık koşulları şeklinde ifade edilmiştir (Temel ve Topateş, 2023; Dursun ve Nizamoğlu, 2021). Ergonomik riskler ise daha sınırlı sayıda çalışmada ele alınmış olup, en yaygın biçimi uzun süreli ayakta çalışma olarak belirtilmiştir (Gül ve ark., 2019). Psikososyal riskler, özellikle nitel çalışmalar başta olmak üzere birçok çalışmada ele alınmıştır. İşyerinde ayrımcılık, dışlanma ve kötü muamele sık raporlanan deneyimler arasında yer almakta olup (Mutlu ve ark., 2018; Aygül ve Kaba, 2019; Yıldırım ve ark., 2023), kadın işçilere odaklanan çalışmalarda bu risklere cinsel taciz ve istismar da eklenmektedir. Örneğin İstanbul'da yapılan nitel bir çalışmada neredeyse her üç Suriyeli kadından birinin işyerinde cinsel taciz veya istismara

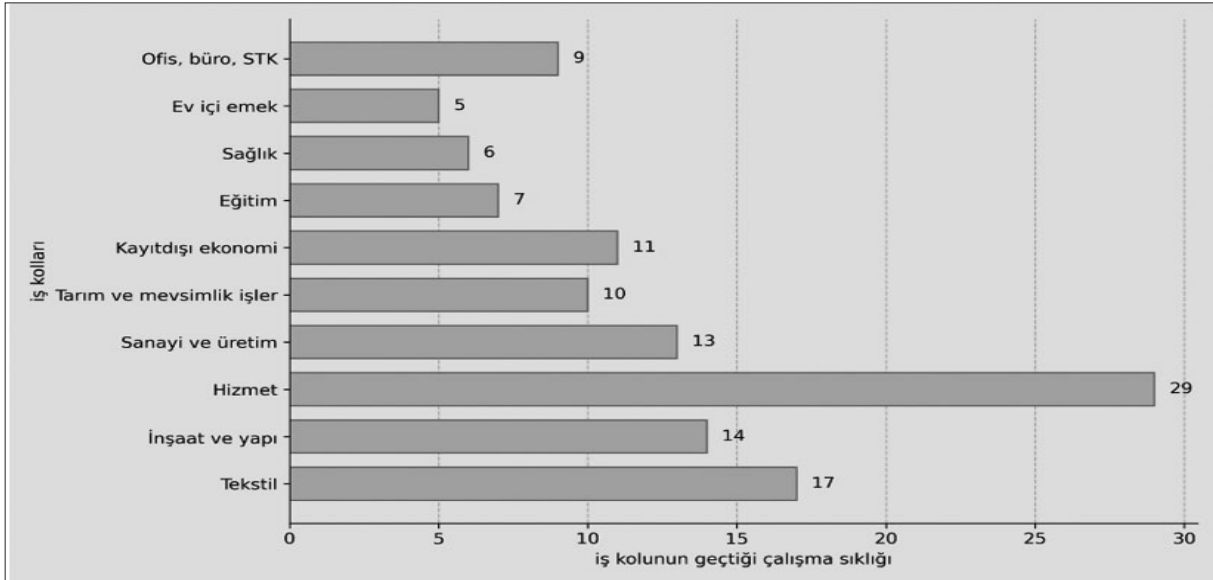

Grafik 3. Makalelerdeki çocuk işçilerin yaş dağılımı

maruz kaldığı bildirilmiştir (Aygül ve Kaba, 2019). Buna karşın, Suriyeli sağlık, psikososyal ve destek çalışanları üzerine yapılan çalışmalarda göçmenlerin psikososyal risklere karşı başa çıkma stratejileri geliştirdikleri ortaya konmuştur (Hamid ve ark., 2020; Keskin ve Dağcıoğlu 2023).

3.3. Çalışma Koşulları

Çalışma koşullarına ilişkin bulgular, düşük ücret ve uzun çalışma süreleri ekseninde yoğunlaşmaktadır. İncelenen çalışmaların hemen hepsi, göçmen işçilerin düşük ücretlerle çalıştırıldığını ve ücretlerden memnun olmadıklarının yaygın olduğunu göstermektedir. Bu durum Suriyeli göçmen doktordan vasıfsız işçiye kadar hemen her meslek grubunda gözlemlenmiştir.

Grafik 4. Çalışmalardaki iş kollarının dağılımı

Tablo 2. TR-Dizin Tarama Stratejisi

1. Tarama	"suriyeli" AND "işçi" AND "göçmen" OR "işçi" OR "mülteci" OR "çalışan" OR "suriye"
2. Tarama	"mülteci" AND "işçi" AND "göçmen" OR "çalışan" OR "sağlığı" OR "suriye" OR "suriyeli" OR "türkiye"
3. Tarama	"suriyeli" AND "mülteci" AND "işçi" OR "çalışan"
4. Tarama	"syrian" AND "refugee" AND "worker" OR "migrant" OR "occupation"
5. Tarama	"suriyeli" AND "işçi"
6. Tarama	"suriyeli" AND "mülteci" AND "göçmen" OR "işçi"
7. Tarama	"suriyeli" AND "işçi" OR "çalışan"
8. Tarama	"göçmen işçi"

Ücretlerdeki eşitsizlik ise yalnızca göçmen–yerli ayrımında değil, aynı zamanda cinsiyet temelinde de farklılaşmaktadır. Çalışmalar, aynı işi yapan göçmen işçilerin yerli işçilere kıyasla daha düşük ücret aldığını ve göçmen kadınların en dezavantajlı grup olduğunu göstermektedir (**Öztürk ve Timuçin, 2021; Mutlu ve ark., 2018; Cebeci ve Çelik, 2021**).

Çalışma süreleri açısından da benzer bir eğilim söz konusudur. Bulgular, göçmen işçilerin sıklıkla yasal sınırların üzerinde çalıştırıldığını ve uzun çalışma saatlerinin öne çıkan bir sorun olduğunu ortaya koymaktadır. Bazı çalışmalarda göçmen işçilerin günlük 12 saate, haftalık ise 60 saate kadar çalıştırıldıkları görülmektedir (**Cebeci ve Çelik, 2021; Aygül ve Kaba, 2019; Günay ve ark., 2022**).

3.4. Çalışma İlişkileri

Çalışma ilişkilerine dair bulgular, büyük ölçüde güvencesizlik ve kayıt dışılık etrafında yoğunlaşmaktadır. Göçmen işçilerin önemli bir kısmının çalışma izni olmaksızın çalıştırıldığı ve bu durumun işveren karşısında pazarlık güçlerini zayıflatmış görülmektedir (**Gök, 2022; İncili ve Aysan, 2023**). Manisa’da inşaat işçileriyle yapılan nitel bir çalışmada sosyal güvenceden ve diğer haklarından yoksun olduklarını belirten bir işçi “Göçmenler için sağlık ve güvenlik işsizlikten sonra gelir.” ifadelerini kullanmıştır. Bu çalışmada bir işçi, sendikanın ne demek olduğunu ilk kez duyduğunu belirtmiştir (**Temel ve Topateş, 2023**).

3.5. Bireysel Özellikler

Bireysel özellikler bağlamında göçmenlerin yaşı, cinsiyeti, eğitim düzeyi, Türkçe dil yeterliliği, meslekleri gibi özellikleri çalışma yaşamına katılımlarını doğrudan etkilemiştir. Bu bağlamda, çalışmalarda özellikle kadınlar ve çocuklar kırılgan gruplar olarak öne çıkmaktadır.

Kadın işçilere odaklanan çalışmalar, kadınların çoğunlukla daha güvencesiz, düşük ücretli ve kayıt dışı işlerde yoğunlaştığını ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, bazı bulgular, çalışma yaşamına katılımın kadınlar açısından ekonomik bağımsızlık ve güven duygusu ile de ilişkilendirilebildiğini göstermektedir (**Körükmez ve ark., 2022; Aygül ve Kaba, 2019; Dursun ve Nizamoğlu, 2021**). Ayrıca Suriyeli ev işçisi kadınlarla yapılan bir çalışmada kadınların, Türkçe bilme ve etnik köken gibi özelliklerinin iş bulma süreçlerinde kolaylaştırıcı rol oynadığı belirtilmiştir (**Uslu ve Ceylan, 2022**).

İncelenen çalışmaların hemen hepsinde çocuk emeğine ilişkin veriler yer almaktadır. Bulgular, çocukların erken yaşta çalışma yaşamına katıldığını, uzun çalışma saatlerine maruz kaldığını ve çoğunlukla düzensiz, düşük ücretlerle, hatta bazen hiç ücret almadan çalıştırıldığını göstermektedir. Bir çalışmada çalışma yaşamında katılımın 9 yaşına kadar düştüğü ortaya konmuştur (**Bahadır ve Uçku, 2017; Lortoğlu ve Kurtulmuş, 2020; Gül ve ark., 2019**). Elazığ’da 308 çocuk ile gerçekleştirilen bir çalışmada çalışan çocukların %37’si çeşitli dükkan işlerinde, %25’i ise sanayide çalışmaktadır. Çalışan çocukların %79’u günde dokuz saatin üzerinde çalıştıklarını belirtmişlerdir (**Aytaç ve Kılınç, 2021**).

Öte yandan, bazı çalışmalarda eğitilmiş göçmenlerin mesleklerine uygun işlerde çalışamaması öne çıkmaktadır. Göçmen hekim, öğretmen, avukat gibi meslek üyelerinin vasıf gerektirmeyen işlerde çalışmak zorunda kaldığı belirtilmiştir (**Zikusooka ve ark., 2021; Öztürk ve Timuçin, 2021**).

3.6. Toplumsal Özellikler

Toplumsal düzeyde ayrımcılık ve dışlanma, çalışmalar arasında ortaklaşan önemli bir temadır. İşçilerin hem işyerinde hem sosyal yaşamda farklı şekillerde ayrımcılığa maruz kaldığı çalışmalarda ortaya konmuştur.

Tablo 3. Makalelerin genel özellikleri

Yazar	Yayın yılı	Araştırma tasarımı	Yer	Örneklem	Ölçülen parametreler
Zikusooka, M., Elci, O.C. & Özdemir, H	2021	Kesitsel	Türkiye geneli	Hekim (n=336) hemşire/ebe (n=555)	Mesleki özellikler, çalışma ortamı, iş memnuniyeti, sosyodemografik faktörler, çalışma koşulları ve gelir
Keskin A, Dagcioglu BF	2023	Kesitsel	Türkiye geneli	Hekim (n=570)	Fiziksel sağlık, sosyal ilişkiler, çevre, psikolojik sağlık (depresyon, anksiyete)
Hamid A, Scior K, Williams ACdC	2020	Nitel	Gaziantep, İstanbul	Ruh sağlığı çalışanı (psikolog n=12, psikiyatrist n=4)	Danışanlarla paylaşılan gerçeklik, deneyimlerle empati kurma, başa çıkma stratejileri, dil ve kültürü anlama
Babuç, Z.T.	2022	Nitel	Mersin	İşçi (n=13)	COVID-19'a bağlı kapanma ve belirsizlikler, sosyal ve ekonomik ağırlarda değişim, ailede ilişkisel değişimler
Dursun, G., Nizamoğlu, S.	2021	Nitel	İstanbul	Kadın işçi (n=15)	İş arama süresi ve ücret pazarlıkları; toplumsal cinsiyet, önyargı ve ayrımcılık, çalışma koşulları, istihdam olanaklarına erişim yoluyla ekonomik güçlenme ve belirsizlik
Aygül, H.H., Kaba, E.M.	2019	Nitel	İstanbul	Kadın işçi (n=22)	İstihdam alanları, çalışma koşulları
Temel R., Topateş H.	2023	Nitel	Manisa	İnşaat işçisi (n=10)	İş güvencesi/güvencesizliği, kayıt dışı istihdam, işçi sağlığı ve iş güvenliği, çalışma ilişkileri, çalışma koşulları
Yıldırım, O., Altunoğlu, M. K., & Geyik Yıldırım, S.	2023	Nitel	Türkiye geneli	Suriyeli işçi (Genel popülasyon)	Çalışma koşulları, yerli işçilerle olan mevcut farklılıklar, istihdam biçimleri, çalışılan sektörler, iş sağlığı ve güvenliğini etkileyen temel unsurlar
Körükmez, L., Danış, D., Karakılıç, İ.Z.	2022	Nitel	Mersin, İzmir, Gaziantep	Kadın işçi (n=48)	Ücretli emek piyasasına girişin toplumsal cinsiyet açısından incelenmesi
Güvendi, M. F., Alpaydın, Y.	2022	Nitel	Türkiye geneli	İşçi (n=15)	İş görüşmelerindeki deneyimler, eğitim ve iş dünyasında karşılaşılan zorluklar, iş bulma süreçleri
Gök, M.	2022	Tanımlayıcı	Konya	İşçi (n=200)	Yaşam koşulları, çalışma yaşamındaki koşullar, ekonomik durumlar
Uslu, İ., Ceylan, A.	2022	Nitel	İzmir	Kadın işçi (n=8)	Ev hizmetleri sektöründe iş bulma süreçleri, çalışma şartları, çalışma hayatlarında karşılaştıkları zorlukların tahlili, Suriyeli kadınların ev hizmetleri sektöründeki konumlarının diğer kadın göçmenler ile farklılıkları
Aytaç, Ö., Kılınç, P.	2021	Kesitsel	Elazığ	Çocuk işçi (n=308)	Çalışılan sektör, çalışma süreleri, aldıkları ücretler, çalışmaya isteklilik durumları, okul ve çalışma hayatı arasındaki ikilemler
Lortoğlu, S. C., & Kurtulmuş, M. M.	2020	Nitel	İstanbul	Çocuk işçi (n=12)	Göç süreci, eğitim durumu, çalışma yaşamındaki koşullar, çalışma yaşamındaki beklentiler
Gül, S.S., Türkmen, E., Kahya Nizam, Ö.	2019	Nitel	Şanlıurfa	Çocuk işçi (n=20)	Çocuk olma ve çalışma arasındaki ilişki, çocuk emeğinin savunmasız halleri
Mutlu, P., Mısırlı, K. Y., Kahveci, M., Akyol, A. E., vd.	2018	Kesitsel	İstanbul	İşçi (n=300)	Ücret, çalışma koşulları, iş bulma ve çalışma deneyimleri
Günay, E., Yılmaz, M., Parslioğlu, S.	2022	Kesitsel	Kahramanmaraş	İşçi (n=400)	Göçmenlerin çalışma hayatındaki konumlarını, sosyal ve ekonomik durumları
Uygun, E.	2020	Tanımlayıcı	İstanbul	Genel popülasyon (n=100)	Yaşam koşulları, Avrupa'ya göç etme isteği
İncili, F. Z., Aysan, Ü.	2023	Nitel	İstanbul	Genel popülasyon (n=16)	COVID-19 salgını nedeniyle istihdamda yaşanan sorunlar ve etkileri
Cebeci, A., Çelik, E.	2021	Tanımlayıcı	Şanlıurfa	İşçi (n=287)	Çalışma süreleri, ücret, hane geliri
Bahadır, H., Uçku, R.	2017	Kesitsel	İzmir	Çocuk işçi (n=164)	Suriyeli çocukların çalışma durumu ve etkileyen sosyo-demografik etmenler
Öztürk, L., Timuçin, E.D.	2021	Tanımlayıcı	Adıyaman	İşçi (n=300)	Suriyeli göçmenlerin çalışma yaşamına girişte karşılaştıkları zorluklar

Nitel bir çalışmada yer alan bir katılımcı yaşadığı şeyin ırkçılık olduğunun bile farkında olmadığını şu sözlerle ifade etmiştir: *"Suriyeli işe almıyoruz diyorlar ama bu ırkçılık mı bilmiyorum. Mesela patron geçen gün bana şöyle diyordu, şükret ki benim yanımda çalışıyorsun, başka yere gitsen sana iş vermezler, bu ücreti vermezler."* (İcili ve Aysan, 2023). Bir çalışmada üniversite mezunu Suriyeli göçmenler, çalışma yaşamına ait karşılaştıkları sorunların başında ayrımcılık olduğunu ifade etmişlerdir. Dil bariyeri ve işe alım sürecinde Suriyeli çalışan tercih edilmemesi gibi nedenler çalışma yaşamından dışlanmalarına neden olmuştur (Güvendi ve Alpaydın, 2022).

3.7. Yaşanan Çevre

Göçmenler genellikle şehirlerin en yoksul bölgelerinde barınmaktadırlar. İstanbul'da Bağcılar, Sultanbeyli, Mersin'de Akdeniz gibi ilçeler öne çıkmıştır. Barınma koşulları açısından birden fazla ailenin yaşadığı kalabalık ve düşük standartlı konutlarda kiracı olarak yaşamaktadırlar. Yaşanılan konutlarda ısınma sorunu olduğu, bazı göçmenlerin ise hala çadır kentlerde yaşadığı ortaya konmuştur (Babuç, 2022; Aygül ve Kaba, 2019; Mutlu ve ark., 2018; Uygun, 2020).

Şanlıurfa'da çocuk işçilerle yapılan nitel çalışmada göçmen çocukların tamamının fiziksel koşullar bakımından kötü durumda olan müstakil evlerde ya da apartmanlarda kirada kalarak yaşamlarına devam ettikleri görülmektedir. Bir çalışmada barınma açısından en önemli sorunun ısınma sorunu olduğu dile getirilmiştir (Gül ve ark., 2019).

Yaşanan çevre koşullarının göçmen işçilerin kırılganlıklarını artıran bir faktör olduğu görülmekle birlikte, bu ilişkinin doğrudan incelendiği çalışmaların sınırlı olduğu dikkat çekmektedir.

4. Tartışma

Bu sistematik derlemenin amacı, sayıları milyonları bulan Suriyeli göçmenlerin çalışma yaşamındaki durumlarını çalışma ortamı ve maruziyetler ile sınırlı kalmadan çalışma yaşamlarını bütüncül bir yaklaşımla ele almaktır. Bulgular, Türkiye'deki Suriyeli göçmen işçilerin düşük ücret, uzun çalışma saatleri, kayıt dışılık ve sağlıksız koşullarda çalışma gibi sorunlarla karşı karşıya olduğunu göstermektedir. Bulgularımız; dahil edilen çalışmaların heterojenliği, özellikle yöntemsel kalite değerlendirilmesinin yapılmaması ve tarama stratejilerine bağlı sınırlılıkların bulunması nedeniyle dikkatli yorumlanmalıdır. Bununla birlikte göçmen işçi sağlığını ölçmek

ve değerlendirmek için standart bir yaklaşım bulunmadığı için bulguların temsiliyeti kısıtlıdır.

Göçmenlerin çoğunlukla hizmet sektörünün nite-lik aramayan çeşitli alanlarında ara işgücü olarak çalıştığı görülmüştür. Hizmet sektöründeki tezgah-tarlık, garsonluk, kasiyerlik, çıraklık, çağrı merkezi gibi düşük ücretli ve güvencesiz işler öne çıkmıştır. Diğer yoğunluk ise tekstil ve inşaat sektörlerinde toplanmıştır. Tekstil atölyelerinin çoğunlukla 'merdiven altı' denilen ve işçilere güvence sağlamayan, kayıtsız yerler olduğu bilinmektedir. İnşaat sektörü ise hem yerli hem göçmen işçiler açısından benzer koşullara sahiptir.

Çalışma ortamına ilişkin bulguların sınırlı olması, bu risklerin belgelenmesindeki yapısal zorluklardan kaynaklanıyor olabilir. Çalışmada biyolojik ve kimyasal risklere ilişkin veri elde edilememesi, Avrupa ve Kanada'da göçmen işçilerin çalışma koşulları ve iş sağlığı ilişkisini inceleyen sistematik bir derlemede bildirilen benzer sınırlılıklarla örtüşmektedir (Sterud ve ark., 2018). Bu durum, maruziyetlerin sağlık sonuçlarının çoğu zaman uzun vadede ortaya çıkması ve kayıt dışı çalışma ortamlarının araştırmacılara kapalı olmasıyla açıklanabilir. Dolayısıyla çalışma ortamına ait tehlike ve risklerinin, göçmen işçileri tam olarak ne düzeyde etkilediğine dair önemli bir bilgi boşluğu alanı olduğu görülmektedir (Van der Horst, L. ve ark. 2025;).

Ücretlerdeki eşitsizlik, sözlü hakaret ve hak arama girişimlerinin baskı ile karşılanması, göçmenliğin yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda sosyal ve toplumsal bir dışlanma süreci olduğunu göstermektedir. Algılanan toplumsal ayrımcılığın göçmenlerin ruh sağlığını olumsuz etkilediğini ortaya koyan sistematik derleme bulguları ile bu sonuçlar uyumludur (Jurado ve ark., 2017). Almanya'da Türkiye kökenli göçmenlerle yapılan bir çalışma da benzer biçimde iş, eğitim ve terfi süreçlerinde göçmenlere yönelik ayrımcılığın yaygın olduğunu göstermektedir (Yayak, 2017). Kadın göçmenler açısından rapor edilen cinsel taciz ve istismar vakaları ise göçmen kadın emeğinin güvencesiz bırakılması ve toplumsal cinsiyet eşitsizliği ile doğrudan ilişkilidir; ILO'nun (2016) göçmen ev işçileri üzerine raporu da istismar ve şiddetin önemli bir işten ayrılma nedeni olduğunu vurgulamaktadır (ILO, 2016).

Göçmen işçiler işe girerken çoğu zaman çalışma koşulları onlar için bir ölçüt değildir. Göçmenlik durumu nedeniyle ücret pazarlığı yapma veya çalışacağı

süreye kadar verme durumu yoktur. Ücret ve çalışma sürelerine ilişkin bulgular, göçmen işçilerin büyük ölçüde yasal düzenlemelerin dışında bırakıldığını göstermektedir. Göçmenlerin çoğunlukla asgari ücretin altında çalıştırılması, ücret pazarlığı yapamaması ve fazla mesai ücretlerini alamaması, çalışma koşullarının ne düzeyde olduğunu göstermektedir. Türkiye’de ve ABD’de yapılan çalışmalar, ücret ihlallerinin göçmen emeğinin önemli bir sorunu olduğunu göstermektedir (Akyıldız ve ark., 2020; Robinson ve ark., 2011). Uzun çalışma saatlerinin göçmenlerin ruh sağlığı üzerindeki olumsuz etkileri ise daha önce yapılmış sistematik derleme bulgularıyla uyumludur (Köseoğlu ve ark., 2022).

Bulgularımız kayıt dışı çalışmanın göçmenler arasında en yaygın sorunlardan biri olduğunu ortaya koymaktadır. Nitel çalışmalarda katılımcıların ifadelerine göre sağlık hizmetlerine erişim ve örgütlenme gibi haklar çoğu zaman ikinci planda kalmaktadır. Kayıtsız göçmenler ise sınır dışı edilme tehlikesi ile karşı karşıya kalmaktadır. Güncel bir sistematik derleme ve meta-analiz çalışması, kalıcı göçmenlerin geçici ve kayıtsız göçmenlere kıyasla sosyal koruma ve sağlık hizmetlerine erişimde daha avantajlı olduğunu ortaya koymuştur (Lordoğlu, 2007; Lau ve ark., 2024). Buna karşın başka bir meta analiz çalışmasında kayıtsız göçmenlerin çalışmalarda yeterince temsil edilmediği görülmüştür. Bu durum yasal statü nedeniyle yaşanabilecek zorluklara yorulmuştur (Hargreaves ve ark. 2019). Bu çalışmalar arasındaki farklılıklar Türkiye bağlamında kayıt dışılığın, göçmenlerin normal haline geldiğini göstermektedir.

Türkiye’deki Suriyeli göçmenler örneğinde görüldüğü üzere eğitim, yaş, cinsiyet ve dil yeterliliği gibi faktörler, çalışma yaşamında karşılaşılan tehlike ve riskler açısından önemlidir. Göçmenler işe alım, mülakat gibi konularda dil bariyeri, mesleki deneyim gibi gerekçelerle yerli rakipleriyle rekabet edememişlerdir. Daha önce yapılan bir çalışmada göçmen işçilerin Amerikalı yerli çalışanlara kıyasla daha tehlikeli işlerde çalıştıkları ortaya konmuştur. Bu durumun başlıca nedenleri ise eğitim düzeyi ve dil becerisi olmuştur. Özellikle İngilizceyi akıcı konuşmanın, işyerindeki yaralanma ve ölüm oranlarıyla ters orantılı olduğu saptanmıştır (Orrenius ve Zavodny, 2009). Mesleki uyumsuzluk göçmenler açısından önemli sorunlardan biridir. Kişinin kendi mesleki yeterliliğine uygun bir işte çalıştırılmaması nitelik uyumsuzluğu veya beceri kaybı (*deskilling*) olarak tanımlanır ve göçmenler arasında yaygın

yaşanan bir durumdur (Siar, 2013). Hollanda’ya göç eden Suriyeli hekimlerle yapılan bir çalışmada, hekimlerin varış ülkesine geldiklerinde sosyal ve ekonomik sermayelerini kaybettikleri ve mevcut tıp pratiklerinden uzak kalmalarının, Hollanda’daki sisteme entegrasyonlarını daha da zorlaştırdığı ortaya konmuştur (Postmes ve Medeiros, 2023). Bir başka sistematik derlemede göçmenler arasındaki nitelik uyumsuzluğuna dikkat çekilmiş ve bu durumun göçmenlerin ruh sağlığı üzerinde olumsuz etkileri saptanmıştır (Herold, R., ve ark. 2024).

Kadın ve çocuk işçilere odaklanan çalışmalar, göçmenlik deneyiminin tek tip olmadığını; cinsiyet ve yaş gibi faktörlerle kesişerek farklı risk ve kırılganlık biçimleri ürettiğini göstermektedir. Özellikle tekstil ve ev hizmetlerinde çalışan kadın göçmenlerin güvencesiz ve esnek çalışma koşullarına daha fazla maruz kalması, göçmenlik statüsü ile toplumsal cinsiyet temelli eşitsizliklerin bir araya gelerek çok katmanlı bir dezavantaj yarattığını düşündürmektedir (Deveci, 2022). Kadın göçmenlerin çalışma yaşamına katılımı her ne kadar güvencesiz koşullarda gerçekleşse de, göç öncesi ev içi rollerle sınırlı olan kadınlar açısından ekonomik ve sosyal güçlenme anlamında dönüştürücü bir etki yaratmış olmasına dair bulgular önemlidir.

ILO, çocuk işçiliğinin özellikle çatışma ve göç süreçlerinden etkilenen topluluklarda daha yaygın olduğunu ve bu çocukların sıklıkla uzun çalışma saatleri, düşük ücret ve istismar riskiyle karşı karşıya olduğunu vurgulamaktadır (ILO, 2020). Bizim derlememizdeki çalışmalar da bu durumu doğrular niteliktedir; çocukların büyük bölümü ağır koşullarda, kayıt dışı işlerde ve çoğu zaman eğitime erişimden uzak biçimde çalışmaktadır. Ayrıca dil engeli yaşamayan ve yaşça daha büyük olan çocukların iş bulma olasılığının daha yüksek olması, çocuk işçiliğinde de bireysel özelliklerin belirleyici olduğunu göstermektedir. Türkiye’deki üç şehirde Suriyeli göçmen çocuklar üzerine yapılan bir başka çalışmada da enformel sektör, küçük yaşta işe başlama, esnek çalışma ve eğitimden geri kalma gibi temalar öne çıkmıştır (Lordoğlu ve Aslan, 2018). UNICEF, zorla yerinden edilen çocukların ve gençlerin üçte birinden fazlasının örgün eğitime erişemediğini rapor etmiştir (UNICEF, 2019). Ek olarak 2023 Suriyeliler Barometresinin verilerine göre okula kayıt sürecinde ve okullarda yaşanan sorunlar nedeniyle pek çok Suriyeli çocuk ve genç okulu terketmek durumunda kalmıştır (Erdoğan, 2024). Görülüyor ki çocuklar için göç deneyimi yalnızca mekansal bir değişiklik değil, eğitim, sağlık, güvenlik gibi alanlarda birçok eşitsizliğin yaşandığı bir süreç haline gelmektedir.

Göçmenlerin konut koşullarının (uygun fiyat, güvenlik, fiziki koşullar) sağlık sonuçlarını doğrudan etkilediği farklı çalışmalarda ortaya konmuştur. Göçmenlerin kalabalık, fiziksel olarak yetersiz ve güvencesiz konutlarda yaşaması, literatürde 'prekar konut' (*precarious housing*) olarak tanımlanan koşullarla örtüşmektedir (**Ziersch ve ark., 2024; McShane ve ark., 2025**). Türkiye bağlamında Suriyeli göçmenlerin barınma koşullarına ilişkin bulgulara göçmenlere hayvan barınağı veya gecekondu gibi yerlerin kiraya verildiği, yaşanan bölgelerin güvenlik açısından genellikle dezavantajlı bölgeler olduğu ortaya konmuştur. (**Karasu ve Aksungur, 2022; Penbecioğlu, 2022**). Bu duruma tarihsel bir atıf yapmak gerekirse Engels'in Sanayi Devriminden sonra İngiltere'ye göçen İrlandalı göçmenlerin konut koşullarına dair *"En kötü evler bile onlar için yeterince iyidir. Büyük kentlerin en kötü mahallelerinde onlar oturur. Her nerede olursa olsun bodrumlarda oturan ailelerin çoğu İrlanda asıllıdır."* gözlemleri de konut ve barınma koşulları bağlamındaki eşitsizliğe dikkat çekmektedir (**Engels, 1845**). Bunlara ek olarak, çalışmaya dahil edilen makalelerde göçmenlerin konut koşullarına dair kısıtlı veri bulunması göçmen işçilerin yaşadıkları çevrenin ve konut koşullarının çalışmalarda gözardı edilebildiğini düşündürmektedir.

Bu eşitsizliklerdeki tarihsel süreklilik, literatürde 'prekarite' (*precariousness*) kavramı üzerinden kavramsallaştırılmaktadır. Prekarite, yalnızca güvencesiz istihdam biçimlerini değil; gelir, barınma, sosyal koruma ve gelecek beklentilerine ilişkin çok boyutlu bir belirsizlik ve kırılganlık halini ifade etmektedir (**Standing, 2011; Kalleberg, 2009**). Göçmen emeği bu yapının en görünür bileşenlerinden biri olarak, düzensiz istihdam, düşük ücret, iş güvencesizliği ve sınırlı sosyal haklarla karakterize olmaktadır (**Vosko, 2010**). Güvencesiz istihdamın sağlık üzerindeki etkilerini yalnızca bireysel riskler düzeyinde değil, yapısal eşitsizlikler bağlamında ele alan çalışmalar, prekaritenin hem fiziksel hem de ruhsal sağlık üzerindeki olumsuz sonuçlarını derinleştirdiğini ortaya koymaktadır (**Benach ve ark., 2014**). Bu bağlamda, göçmenlerin çalışma koşullarıyla iç içe geçen barınma sorunları, ayrımcılık ve sınırlı hizmet erişimi, prekaritenin farklı boyutlarının bir arada deneyimlendiği bütüncül bir güvencesizlik rejimine işaret etmektedir.

Prekaritenin tipik bir alanı olan göçmen işçilikte, göçmenin vardığı ülkedeki toplumun onu algılayış biçimi, "Göçmenler en kötü koşullarda yaşar ve çalışır." gibi ön kabuller, yasal engeller, göçmen işçinin sendika benzeri yapılar tarafından görmezden gelinmesi gibi faktörler göçmenlerin yaşam ve

çalışma koşullarını daha da normalleştirmekte ve bu güvencesizliğin yeniden üretildiği bir yapıya dönüşmektedir. İşaret ettiğimiz bütüncül yaklaşımın göçmen işçiliği inceleyen çalışmalarda kullanılması, bu güvencesizliğe dair kanıtlar üretilmesi açısından önemli olabilir.

5. Sonuç

Araştırmanın sınırlılıklarına rağmen irdelenen makalelerde elde edilen bulguların büyük bölümü göçmen işçilerin karşılaştıkları eşitsizlikler ve bunlarla ilişkili sağlık sorunları bağlamında literatürle uyumlu görünmektedir. Çalışmanın sonuçlarına göre düşük ücretler, ücretlerdeki ayrımcılık, çalışma saatlerinin uzunluğu, güvencesiz ve kötü çalışma koşulları göçmenler için önemli sorunlardır. Göçmenler hem işe alınma sürecinde hem çalışma ortamında farklı şekillerde ayrımcılığa ve ırkçılığa maruz kalmaktadırlar. Kadınlar ve çocuklar bu eşitsizliklere en çok maruz kalan gruplardır.

Göçmenlerin iş bulma sürecinden işe girişe, çalışma koşullarından barınma ve sağlık hizmetlerine erişime kadar hemen her aşamada eşitsizliklere maruz kaldığı görülmektedir. Bu sistematik eşitsizlikler, göçmenlerin hem sağlık durumlarını hem de çalışma yaşamındaki konumlarını etkilemektedir. Dolayısıyla bu sorunların çözümü, eşitsizliklerin ortadan kaldırılmasına yönelik mücadelenin sistematik bir biçimde yürütülmesine bağlıdır. Bunun yanı sıra, göçmenlere ilişkin yeterli veriye ulaşılamaması ve çalışma ortamlarının doğrudan gözlemlenememesi, bu alanda çalışan araştırmacılar için önemli bir diğer sorun alanını oluşturmaktadır. Bu nedenle göçmen nüfusa ilişkin standart surveyans verilerinin, araştırmacıların da yararlanabileceği şekilde düzenli olarak toplanması ve paylaşılması gerekmektedir.

Kaynaklar

- Akyıldız, C. ve ark. (2020) Göçmen İşçilerin İSG Faktörlerinin İncelenmesi, Sonuçlar Üzerinde Tartışma ve Öneriler: Kapsam Belirleme Derlemesi. *Gazi Journal of Engineering Sciences*. 6(2):145-159.
- Aygül, H. H. ve Kaba, E. M. (2019) Suriyeli Kadınların İşgücüne Katılımı ve Deneyimleri (İstanbul-Sultanbeyli Örneği). *Turkish Studies-Social Sciences*. 14(4):1255-1275.
- Aytaç, Ö. ve Kılınç, P. (2021) Emek Sömürüsünün Yeni Yüzü: Suriyeli Çocuk İşçiler. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 31(1):381-404.
- Bahadır, H. ve Uçku, R. (2017) İzmir'in Bir Mahallesinde Yaşayan 6-17 Yaş Arasındaki Suriyeli Çocukların Çalışma Durumları ve Çalışma Durumlarını Etkileyen Etmenler. *Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*. 30(3):117-124.
- Babuç, Z.T. (2022) A relational sociological analysis on the impact of COVID-19 pandemic lockdown on Syrian migrants' lives in Turkey: The case of Mersin Province. *International Migration & Integration*. 23:1645-1666.
- Belin, A. ve ark. (2011) Occupational Health and Safety Risks for the Most Vulnerable Workers. *European Parliament*. Erişim adresi: [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/IP-OL-EMPL_ET\(2011\)464436](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/IP-OL-EMPL_ET(2011)464436)
- Benach J., ve ark. (2014) Precarious employment: Understanding

an emerging social determinant of health. *Annual Review of Public Health*. 35:229-253.

Cebeci, A. ve Çelik, E. (2021) Kapitalist Üretim İlişkilerinde Suriyeli Sığınmacıların Rolü: Şanlıurfa Örneği. *Fiscaeconomia*. 5(1):136-152.

Clerc, J. M. (1985). *Introduction to Working Conditions and Environment*. Geneva: ILO. Erişim adresi: http://www.ilo.org/public/libdoc/ilo/1985/85B09_500_engl.pdf

Costa, G., Derrico, A. (2006) Inequalities in health: Do occupational risks matter?, *European Journal of Public Health*, 16(4): 340. Erişim adresi: <https://doi.org/10.1093/eurpub/ckl112>

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı. (2025) Yabancılarla verilen çalışma izinleri [İnternet]. [a.yer 29 Mart 2025]. Erişim adresi: <https://www.csgeb.gov.tr/%C4%B1statistikler/calisma-hayati-%C4%B1statistikleri/resmi-%C4%B1statistik-programi/yabancilarin-calisma-%C4%B1zinleri/>

Deveci, A. (2022) Uluslararası Göç Sürecinde Kadın ve Türkiye'deki Suriyeli Kadınların Ekonomik Yaşama Katılımı. *İnsan Hareketliliği Uluslararası Dergisi*. 2(1):88-111.

Dursun, G. ve Nizamoglu, S. (2021) Türkiye'de İşgücü Piyasalarında Suriyeli Kadın Mülteciler: Konfeksiyon Endüstrisi Örneği. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 23(4):109-130.

Engel, F. (1845) Çev: Fincancı Y. İrlandalı Göçü. İçinde: İngiltere'de Emekçi Sınıfların Durumu. 3. Baskı. Ankara: Sol Yayınları; s.139-143.

Erdoğan, M. M. ve ark. (2023) Suriyeliler Barometresi "Suriyelilerle uyum içinde yaşamının çerçevesi" [İnternet]. UNHCR; 2024 [a.yer 07 Haziran 2025]. Erişim adresi: https://www.unhcr.org/tr/sites/tr/files/2025-04/suriyeliler_barometresi_2023_1.pdf

Ergör, A. ve Demiral, Y. (2023) İş ve Sağlık ilişkisi. [Yayınlanmamış ders notu]. Dokuz Eylül Üniversitesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı.

Gök, M. (2022) Konya örneğinde Suriyeli mültecilerin memnuniyet ve sosyoekonomik durumları. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İİBF Dergisi*. 15(4):1041-55.

Gül, S. S. ve ark. (2019) Türkiye'de Emegin En Savunmasız Hali: Şanlıurfa'da Suriyeli Mülteci Çocuk İşçi Olmak. *Çalışma ve Toplum Dergisi*. 2(61):917-940.

Günay, E. ve ark. (2022) Türkiye'de Geçici Koruma Statüsünde Bulunan Suriyelilerin Sosyal ve Ekonomik Durumları. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 19(3):1707-1724.

Güvendi, M.F. ve Alpaydın, Y. (2022) Suriyeli Mültecilerin Yükseköğretimden İstihdama Geçiş Deneyimleri. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/maruaebd/article/1033153>

Gravel, S., Dubé, J. (2016) Occupational health and safety for workers in precarious job situations: Combating inequalities in the workplace. *E-Journal of International and Comparative Labour Studies*, 5(3)

Hamid, A. ve ark. (2020) Qualitative accounts from Syrian mental health professionals. *BMJ Open*.;10(5):e034291.

Hargreaves, S. ve ark. (2019) Occupational health outcomes among international migrant workers: A systematic review and meta-analysis. *The Lancet. Global health*, 7(7), e872–e882. [https://doi.org/10.1016/S2214-109X\(19\)30204-9](https://doi.org/10.1016/S2214-109X(19)30204-9)

Herold, R., ve ark. (2024) Working conditions and mental health of migrants and refugees in Europe considering cultural origin—a systematic review. *BMC Public Health* 24, 662. <https://doi.org/10.1186/s12889-024-18096-7>

İncili, F.Z. ve Aysan, Ü. (2023) Covid-19 Salgınının Geçici Koruma Altındaki Suriyelilerin İstihdam ve Çalışma Koşullarına Etkisi. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 12(1):209-23.

İSİG Meclisi. (2022) İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Meclisi. Raporu [a.yer 08 Mart 2025]. Yoksulluğun nedeni sermaye iktidarındır... Son on yılda (2013-2022) en az 828 göçmen/mülteci işçi hayatını kaybetti. Erişim adresi: <https://bianet.org/haber/son-on-yilda-en-az-828-gocmen-multeci-isci-hayatini-kaybetti-271611>

ILO. (1949) Convention C097 – Migration for Employment Convention (Revised). [İnternet]. [a.yer 08 Mart 2025]. Erişim adresi: https://normlex.ilo.org/dyn/nrmlx_en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0:NO::p12100_instrument_id:312242

ILO. (2016) Migrant Domestic Workers: Promoting Occupational Safety and Health [İnternet]. [a.yer 18 Şubat 2024]. Erişim adresi: <https://www.ilo.org/resource/brief/migrant-domestic-workers-promoting-occupational-safety-and-health>

ILO. (2004) Labour Migration Policy and Management: Training Modules. Geneva: International Labour Office; [a.yer 10 Şubat 2024];183 s. Erişim adresi: https://www.ilo.org/sites/default/files/wcmsp5/groups/public/@asia/@ro-bangkok/documents/publication/wcms_bk_pb_202_en.pdf

ILO. (2021) İLO global estimates on international migrant workers: results and methodology. Geneva: International Labour Organization. [a.yer 10 Mart 2024] Erişim adresi: <https://www.ilo.org/publications/ilo-global-estimates-international-migrant-workers-%E2%80%93-results-and-1>

IOM (2020) World Migration Report (Turkish): Chapter 2 (2020) World Migration Report (Turkish): Chapter 2. 28 Ekim 2020 [a.yer 15 Şubat 2024]; Erişim adresi: <https://publications.iom.int/books/world-migration-report-2020-turkish-chapter-2>.

ILO ve UNICEF. (2020) Child Labour: Global estimates 2020, trends and the road forward, ILO and UNICEF, New York, License: CC BY 4.0. [a.yer 07 Haziran 2024] Erişim adresi: <https://www.ilo.org/publications/major-publications/child-labour-global-estimates-2020-trends-and-road-forward>

IOM. (2024) (2024) World Migration Report 2024. Erscheinungsort nicht ermittelbar: United Nations; 2024. 1 s. [a.yer 05 Haziran 2024] Erişim adresi: <https://publications.iom.int/books/world-migration-report-2024>

IOM. (2017) Health of migrants: Resetting the agenda. Report of the 2nd Global Consultation, Colombo, Sri Lanka, 21–23 February 2017. https://publications.iom.int/system/files/pdf/gc2_sri-lanka_report_2017.pdf

Jurado, D. ve ark. (2017) Factores asociados a malestar psicológico o trastornos mentales comunes en poblaciones migrantes a lo largo del mundo. *Revista de Psiquiatría y Salud Mental*.;10(1):45-58.

Kalleberg, A. L. (2009) Precarious work, insecure workers: Employment relations in transition. *American Sociological Review*.74(1):1-22.

Karasu, M. A. ve Aksungur, A. B. (2022) Göçmenlerin Konut Sorunu: Suriyeli Göçmenler Özelinde Bir Değerlendirme. *İdealkent*. 13(37):2027-50.

Keskin, A. ve Dağcıoğlu, B.F. (2023) Quality of Life and Psychometric Characteristics of Syrian Refugee Physicians Who Migrated to Turkey: A Cross-Sectional Study. *Kung WM, editör. International Journal of Clinical Practice*. 2023:1-10.

Körükmez, L. ve ark. (2022) Zorunlu Göç Bağlamında Suriyeli Kadınların Ücretli İşgücüne Katılımında Toplumsal Cinsiyet Müzakeresi. *Alternatif Politika Dergisi*;2.

Köseoğlu Örneç, O. ve ark. (2022) Precarious employment and migrant workers' mental health: a systematic review of quantitative and qualitative studies. *Scandinavian Journal of Work, Environment & Health*;48(5):327-350.

Lau, K. ve ark. (2024) Workplace mortality risk and social determinants among migrant workers: A systematic review and meta-analysis. *Lancet Public Health*.9(11):e935-949.

Lordoğlu, K. (2007) Türkiye'ye olan uluslararası göçün yönleri: Toplumsal şartlar ve kişisel şartlar. Goethe-Institut. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2576250>

Lordoğlu, K. ve Aslan, M. (2018) Görünmeyen Göçmen Çocukların İşçiliği: Türkiye'deki Suriyeli Çocuklar. *Çalışma ve Toplum Dergisi*. 2(57), 715-732.

Lortoğlu, S. C. ve Kurtulmuş, M. M. (2020) Tekstil Sektöründe Suriyeli Çocuk Emegi: İstanbul Örneği. *Marmara Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilim Dergisi*. 42(1):124-156.

McShane, S. ve ark. (2025) Beyond shelter: A scoping review of evidence on housing in resettlement countries and refugee mental health and wellbeing. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*. 60, 1541–1562

Mutlu, P. ve ark. (2018) Suriyeli Göçmen İşçilerin İstanbul Ölçeğinde Tekstil Sektörü Emek Piyasasına Eklemlenmeleri ve Etkileri. *Çalışma ve Toplum Dergisi*. 1(56), 69-92.

- Orrenius, P. M. ve Zavodny, M.** (2009) Do immigrants work in riskier jobs? *Demography*. 46(3):535-551. doi: 10.1353/dem.0.0064. PMID: 19771943.
- Öztürk, L. ve Timuçin, E. D.** (2021) Emek Piyasası ve Ekonomik Dışlanma: Adıyaman İlinde Suriyeli Göçmenler Örneği. *EKEV Akademi Dergisi*. (85), 227-246.
- Page, M. J. ve ark.** (2021) The PRISMA 2020 statement: an updated guideline for reporting systematic reviews. *BMJ*. 372:n71.
- Penbecioğlu, S.** (2022) Syrian refugees as the victims of urban regeneration: A case study of Ankara, Önder and Ulubey neighborhoods. *GRID - GRID - Architecture Planning and Design Journal*. [Internet]. [a. yer 09 Haziran 2025]; Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/doi/10.37246/grid.1026611>
- Postmes, J. J. ve Rolim Medeiros, R. L.** (2023) Respected physician in Syria, unemployed refugee in the Netherlands: An analysis of the integration of Syrian refugees with a medical degree in the Dutch medical field. *Social Science & Medicine*.;323:115836.
- Robinson, E. ve ark.** (2011) Wages, Wage Violations, and Pesticide Safety Experienced by Migrant Farmworkers in North Carolina*. *NEW SOLUTIONS: A Journal of Environmental and Occupational Health Policy*. 21(2):251-268. Doi: 0.2190/NS.21.2.h.
- Sargeant M., Tucker E.** (2009). *Layers of Vulnerability in Occupational Safety and Health for Migrant Workers: Case Studies from Canada And The UK. Policy and Practice in Health and Safety*. [a. yer 01 Haziran 2025]; 7(2), 51-73. Doi: 10.1080/14774003.2009.11667734
- Siar, S. V.** (2013) From Highly Skilled to Low Skilled: Revisiting the Deskilling of Migrant Labor, PIDS Discussion Paper Series, No. 2013-30, Philippine Institute for Development Studies (PIDS). [a. yer 15 Nisan 2025]; Makati City Erişim adresi: <https://www.econstor.eu/handle/10419/126949>
- Standing G.** (2011) *The Precariat: The New Dangerous Class*. London: Bloomsbury Academic; Doi: 10.1017/S0047279412000876
- Sterud, T. ve ark.** (2018) A systematic review of working conditions and occupational health among immigrants in Europe and Canada. *BMC Public Health*. 18(1):770 Doi: 10.1186/s12889-018-5703-3
- T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı.** (2025) Geçici Korumamız Altındaki Suriyeliler [İnternet]. [a.yer 25 Şubat 2025]. Erişim adresi: <https://www.goc.gov.tr/gecici-korumamiz-altindaki-suriyeliler>.
- Temel, R. ve Topateş, H.** (2023) İnşaat Sektöründe Suriyeli ve Afgan Emekçinin Güvencesiz ve Kualite Hali: Manisa İli Örneği. *Yönetim Ve Ekonomi Dergisi*.30(3):575-96.
- UNHCR** (2023) *Global Trends: Forced Displacement in 2023*. [a. yer 20 Nisan 2026]; Erişim adresi: <https://www.onlinelibrary.iihl.org/wp-content/uploads/2025/02/2023-UNHCR-Global-Trends-report-%E2%80%93-forced-displacement-2023.pdf>
- UNHCR.** (2025) *Mid-Year Trends Report 2025*. [a. yer 20 Nisan 2026]; Erişim adresi: <https://www.unhcr.org/sites/default/files/2025-11/mid-year-trends-report-2025.pdf>
- UNICEF.** (2019) *Education-solutions-for-migrant-and-displaced-children-and-their-host-communities.pdf* [a.yer 07 Haziran 2025]. Erişim adresi: <https://www.unicef.org/media/83561/file/Education-solutions-for-migrant-and-displaced-children-and-their-host-communities.pdf>
- Uslu, İ. ve Ceylan, A.** (2022) İzmir’de Ev Hizmetlerinin “Yeni Portreleri”: Suriyeli Kadın Göçmenler. *Emek Araştırma Dergisi*. 7(1), 65 - 84.
- Uygun, E.** (2020) The Life Condition of Syrian Asylum Seekers in Turkey and the Effect of These Conditions on the Desire to Migrate to Europe. *Psychiatry Investigation*. 17(1):55-60.
- Van der Horst, L. ve ark.** (2025) International migrant workers, heat exposure, and climate change: A systematic review of health risks and protective interventions. *BMC Global and Public Health*, 3(1), 107. Doi: 10.1186/s44263-025-00224-z
- Vosko, L. F.** (2010) *Managing the margins: Gender, citizenship, and the international regulation of precarious employment*. Oxford: Oxford University Press.
- Yayak, A.** (2017) Göçmenlerin Ayrımcılık Algıları ile Özdeşleşme Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 21(3), 557-576.
- Yıldırım, O. ve ark.** (2023) Suriyeli Göçmen İşçilerin İş Sağlığı ve Güvenliğini Etkileyen Faktörler. *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 0(31):267-287.
- Ziersch, A. ve ark.** (2024) Housing and health for people from refugee and asylum-seeking backgrounds: findings from an Australian qualitative longitudinal study. *BMC Public Health*. 24(1):1138. Doi: 10.1186/s12889-024-18616-5
- Zikusooka, ve ark.** (2021) Job satisfaction among Syrian health-care workers in refugee health centres. *Human Resources for Health*. 19(1):140. Doi: 10.1186/s12960-021-00685-x
- WHO.** (2022) *World report on the health of refugees and migrants*. Geneva: World Health Organization; [a.yer 08 Mart 2025]. Licence: CC BY-NC-SA 3.0 IGO. Erişim adresi: <https://www.migrationdataportal.org/sites/g/files/tmzbdl251/files/2023-09/World-report-on-the-health-of-refugees-and-migrants.pdf>